

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Værker i tolv bind 9: Niels Klim

Citation: Holberg, Ludvig: "Værker i tolv bind 9: Niels Klim", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 9: Niels Klim*, udg. af F. J. BILLESKOV JANSEN ; Volmer Rosenkilde , Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 282. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-holberg09-shoot-idm139856961076896.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 9: Niels Klim

Moralske Fabler Indledning

»Da en sulten Ræv fik Øje paa nogle Druer, der hang ned fra en Vinstok, vilde den have fat i dem, men kunde ikke. Idet den gik bort, sagde den til sig selv: »De er umodne«. - Saaledes giver ogsaa visse Mennesker, naar de paa Grund af deres Svaghed ikke kan opnaa de Ting, de vil, Forholdene Skylden«.

Saadan lyder den Fabel hos Æsop, »Ræven og Druerne«, hvis Morale vi paa Dansk har givet Form af et Ordsprog med Bogstavrim: »De er sure, sagde Ræven om ^Rønnebærrene; den kunde ikke naa dem«. Med denne Dyrehistorie har vi Fabelen efter den rene, gamle Type: en moralsk Pointe fremført ved Hjælp af et til Lejligheden opfundet Eksempel. Fabelen er pædagogisk Anskuelsesundervisning, hvis Styrke er Eksemplets Magt: selve Historien er det uigendrivelige Bevis for Fabelens Lære. De græske Fabler handler mest om Dyr, men ikke altid. Saaledes Historien om Hyrdedrengen, der vogtede Faar og for Spøg flere Gange kaldte paa Landsbyens Folk med Raabet: Ulvene kommer, og som derfor blev ladt i Stikken, da Ulvene virkelig kom og ingen agtede paa hans Raab.

Det menes, at Æsop, som levede i 6. Aarhundrede f. Kr., stammede fra Frygien i Lilleasien, og at han derfra var ført som Slave til den græske Ø Samos i Det ægæiske Hav. Han skal da have ført Fabler med sig fra Asien; efter den nyeste Forskning stammer de fra Sumererne. Æsop nedskrev ikke sine Fabler; en Samling synes at have eksisteret o. 300 f. Kr., men først fra tidlig romersk 285 Kejsertid har vi bevaret Samlinger af Æsops Fabler. Samtidig blev disse gendigtet paa latinske seksfodede Jamber af en Makedonier, Phaidros, hvis Navn latiniseredes som *Phædrus*. Her gentager Æsops Historie sig: den græske Phædrus var Slave hos Kejser Augustus, som i sit Testamente frigav ham. Det blev Phædrus' store Fabelsamling, som blev Fabelarkivet for Middelalderen; i det 10. Aarhundrede blev de omskrevet til Prosa. Og da Franskmanden *La Fontaine* i det 17. Aarhundrede fornyede Genren, var det først og fremmest hos Phædrus, han hentede sit Stof, ligesom han altid skrev sine Fabler paa Vers. Phædrus havde i Fablernes Morale af og til givet et kritisk Hib til Magthaverne. *La Fontaine* gav de traditionelle Temaer Renæssancens og Klassicismens dybe, dystre Menneskekundskab. Fabelen om *Ulven og Lammet*, *Le Loup et l'Agneau*, findes baade hos Æsop og Phædrus, men det er hos *La Fontaine*, Læseren stærkest føler Ondskabens kolde Kynisme og det uskyldige Offers fuldstændige Hjælpeløshed. Ulven har bestemt sig til at angribe Lammet og beskylder det for at plumre Bækken, hvor den skal drikke. »Men jeg staar jo over 20 Skridt nedenfor Deres Majestæt« indvender Lammet. Desuden talte du ondt om mig sidste Aar, fortsætter Ulven. »Da var jeg ikke født«. Saa er det din Broder. »Jeg har ingen Broder«. Ja en af din Familie var det, eller Hyrden eller Hunden, for I sparer mig ikke - og jeg skal hævne mig! - Det er da til fulde bevist, som Fabelen begynder, at den stærkestes Argument er altid det bedste:

La raison du plus fort est toujours la meilleure.

Efter *La Fontaine* dyrkedes Versfabelen i Tyskland, hvor *Gellert* gjorde umaadelig Lykke med sine Fabeln und Erzählungen (1746). Med *Gellert* drejede den belærende Historie afgørende fra Dyrefabelen til Menneskefabelen. *Gellerts* bedste Versfortællinger har Mennesker som Personale:

286

En Bondeknøs, som hedde Hans,
Der havde været udenlands
Med Herremandens Søn et Aar,
Kom hjem til Faders Fæstegaard,
Og i den lille Bondebye
Fortalte han nu stolt og krye
Til Fryd for Store som for Smaae,
Om hvad i fremmed Land han saae;
Men skjøndt en Deel deraf var sandt,
Var der dog megen Løgn iblandt;
Thi to Ting læres let paa Reise,
At lyve grovt og høit at kneise;
Og Hans forstod saa stærkt at lyve,
Som Hest kan rende, Fugl kan flyve.

Saaledes begynder *Bonden og hans Søn*, glimrende oversat af Christian Wilster. Da de to gaar mod Byen, fortæller Sønnen, som man husker, at han i Tyskland har set en Hund saa stor som en Hest; men da saa Faderen snakker om en Bro uden for Byen, hvor man brækker Benet, hvis man har løjet samme Dag, bliver Hunden stadig mindre i den unge Mands Fortælling, og er til sidst, lige før Broen saasandt jeg hedder Hans,

Omtrent som Hunde her tillands.

Efter denne træfsikre, men elskværdige Versfabulering kom skarpskaarne Prosafabler af *Lessing*; først nogle Stykker i 1753, og i 1759 en Samling paa 90 *Fabeln* fordelt paa tre Bøger. Den uforlignelige *Lessing* tilstræber Korthed, Klarhed; *Der Adler*, *Ørnen*, er beundringsværdig.

»Man spurgte *Ørnen*: hvorfor opdrager du dine Unger saa højt oppe i Luften? - *Ørnen* svarede: Vilde de som voksne vove sig saa nær til Solen, hvis jeg opdrog dem dybt nede ved Jorden?«

Holberg kom ordentlig i Klemme som Fabeldigter 287 mellem *La Fontaine-Gellert*, hvis Versform han forkaster, og Prosadigteren *Lessing*, som i sine teoretiske Overvejelser sætter Holbergs *Moralske Fabler* uden for Genren. Holbergs *Fabelbog*, hvis 1. og 2. Oplag udkom 1751, over-sattes samme Aar til Tysk.

Det er ikke saa vanskeligt at se, at Holberg som Fabeldigter har været lige saa gæstfri som *Lessing* var eksklusiv. Holberg skrev snart kort, snart langt. Han for-staar i visse Fabler udmærket at benytte Dyrenes Egenskaber som virkende Led i Fortællingen, se saaledes 1. Fabel, hvor Grundlaget er Dyrenes Stemmer. Han henter til Fabelbogen gamle Fabler, som han har fortalt i sit tidligere Forfatterskab. Saaledes 38. Fabel, der er en persisk Dyrefabel, som Holberg havde afsluttet Stormogulen Akbars Historie med (se VIII, S. 215), og 14. Fabel, der næsten ordret gentager Fabelen om Lærken, som Forfatteren i *Moralske Tanker* havde laant fra den romerske Forfatter *Gellius*. Det er Holbergs Svaghed, at han altfor ofte sætter Dyrene ind som tilfældige Aktører i et Handlingsforløb. Han er Offer for sin Trofasthed mod Dyrefabelen. Havde han kaldt Bogen »Fabler og Fortællinger«, som *Gellert* og som *H. C. Andersen*, der efterhaanden udvidede fra »Eventyr« til »Eventyr og Historier«, saa var mange af hans kuriøse Sager kommet til deres Ret. 73. Fabel, hvor Ræven optræder som Spaamand, er i Virkeligheden en *practical joke*, som *Jonathan Swift* 1708 spillede en Astrolog og Almanakforfatter, *John Partridge*; Holberg har fortalt den fantastiske Historie i Epistel 213. I en Række Tilfælde holder Fabeldigteren sig i Skindet. En engelsk Frierhistorie, der kunde give Stof til en Komædie, fortæller han uden at klæde Personerne i Dyreham: »8. Fabel eller Historie« kalder han den, og slutter: »Fabelen, eller rettere Historien ... lærer etc.« Se ogsaa f. Eks. 79., 120., 189., 226., 227. og 229. Fabel.

Moralske Fabler indeholder mange gode Historier, mange Indfald og Tanker, som fortjener at kendes og overvejes. Hver Fabel har sin egen Historie, inden for 288 Holbergs Forfatterskab og inden for europæisk Tankeudvikling. I Grunden er Holberg bedst, naar han er mest filosofisk. Og det er da hans Triumf, at den meget lange 81. Fabel, om Midernes Art og Egenskab, fængsler ved hver ny Læsning. Den var Hovedstykket i Aandshistorikeren *Carl Roos'* lille Skrift: *Om et upaaagtet Værk af Holberg* (1930), og den blev optrykt, ved Astronomen *Julie M. Vinter Hansen*, i *Nordisk Astronomisk Tidsskrift* (1954). Denne metafysiske Fabel, som *Lessing* ikke har noget Sidestykke til, er virkelig en digterisk Vision, hvori Malkepigen *Margrete* indgaar som Verdens Skaber og det Godes Princip, og Rotten *Glirus* som det Onde, Satan. En Ost er Jorden og Miderne Menneskene. Her er Temaer fra *Naturetten*, Miderne lever »udi den naturlige Stand«, uden Standsforskelle og Love, og de adlyder blot »det store Naturens Bud, nemlig: Du maa ikke gjøre mod en anden, uden hvad du vil at andre skal gjøre mod dig«. (Sammenlign Bind I, S. 78). Men disse Væsner har den Fejl, som Filosofien siden *Renæssancen* ofte havde paavist hos de fleste Mennesker, at de troede, Verden var skabt for deres Skyld. Og da de blev belært om Malkepigen og Rotten, dyrkede de, som *Manikæerne*, baade det gode og det onde Princip, baade Gud og Satan, for paa den Maade at takke Skaberen og samtidig forsone sig med Fjenden. Det foruroligende er da, at Holberg i denne Fabel ikke forsøger at fjerne Tankens Brod. Har det Onde i Verden en saa uundgaaelig, uudryddelig Karakter, at det maa tilskrives et metafysisk Væsen? Det hører til Fabelens Underfundighed, at der *ikke* uddrages en alvorlig Morale af den. Holberg løber fra sin filosofiske Kommentar med en spøgefuld Bemærkning om, at Fabelen viser, hvor vigtigt Studiet af visse Smaadyr er!

Tekstgrundlag. *Moralske Fabler*. Anden Oplag, 1751. -Ved Udarbejdelsen af Noterne har jeg haft værdifuld Hjælp af stud. mag. *Jørgen Hunosøe*.

Litteratur. Foruden *Carl Roos'* ovenanførte Skrift: *Paul V. Rubow*: *H. C. Andersens Eventyr*, 1927; 3. Udg. 1967.